

แนวคิดเรื่องความตายในพุทธศาสนา

3.1 การพิจารณาความตายในทัศนะของพุทธศาสนา

อาจกล่าวได้ว่าปุถุชนทุกคนล้วนแต่เกลียดและกลัวความตายด้วยกันทั้งสิ้น การมองว่าการมีชีวิตยืนยาวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ส่วนความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวนั้น อันที่จริงก็สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ที่ว่ามนุษย์ทุกคนจะรู้สึกกับชีวิตและความตายกันแบบนี้ทั้งนั้น และพุทธศาสนาเอง ก็ดูเหมือนจะยอมรับข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ของมนุษย์ปุถุชน ดังจะเห็นได้จากเหตุผลในการบัญญัติศีลข้อปาณาติบาตของพุทธศาสนาที่ว่า¹

“อริยสาวก ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเองอยากมีชีวิต ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ถ้าใครจะปลงชีวิตเรา เราก็คืออยากอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบพอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบพอใจแก่ผู้อื่นเหมือนกัน สิ่งใดตัวเราเองไม่ชอบ ไม่พอใจ ถึงคนอื่น เขาก็ไม่ชื่นชอบ ไม่พอใจเหมือนกัน สิ่งใดตัวเราเองก็ไม่ชอบ ไม่พอใจ โฉนจะพึงเอาไปผูกใส่ให้คนอื่นเล่า”

การที่มนุษย์ทุกคนต้องการมีชีวิตอยู่ให้ยืนยาวนานที่สุด และเกลียดกลัวความตายนั้น ถึงแม้พุทธศาสนาจะยอมรับท่าทีต่อชีวิตและความตายเช่นนี้ของปุถุชนว่าไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิดในตัวเอง เพราะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน แต่กระนั้นก็ตาม พุทธศาสนาก็มีท่าทีและทัศนะในการมองความตายที่เกิน ไปจากคนเหล่านี้เชื่อถืออยู่ ตรงที่ว่า พุทธศาสนามองว่าหากเราพิจารณาความตายกันอย่างลึกซึ้งแล้ว ความตายที่มนุษย์ปุถุชนหวาดกลัวกัน จริงๆแล้ว ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ากลัวอย่างที่ทุกคนคิด พุทธศาสนามองว่าความตายในตัวเองแล้วไม่ได้ที่น่ารังเกียจหรือชั่วร้ายแต่ประการใด แต่การที่มนุษย์ปุถุชนกลัวความตาย พุทธศาสนามองว่าสาเหตุมันเกิดมาจากค้นหาในตัวของมนุษย์เอง กล่าวได้ว่า ค้นหาในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ²

¹ ส.ม. 19 / 1458-1465/ 442-6.

² พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม, หน้า 115.

1. กามตัณหา คือ ความอยากได้สิ่งต่างๆ สำหรับตอบสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง 5
2. ภวตัณหา คือ ความอยากในความมีอยู่และคงอยู่ของตัวตนที่จะได้เป็นอย่างไรอย่างหนึ่งอย่างยั่งยืนตลอดไป
3. วิภวตัณหา คือ ความอยากให้ตัวตนพ้นไปขาดหายไป พรากหรือสูญสิ้นไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาวะของชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่น่าพึงปรารถนา ตัณหาชนิดนี้แสดงออกในรูปที่หยาบ เช่น ความรู้สึกเบื่อหน่าย ความเหงา ความว่าเหว่ ความสมเพชตนเอง ความอยากทำลาย เป็นต้น³

เมื่อพิจารณาตัณหาทั้ง 3 ข้างต้น จะเห็นว่า “ภวตัณหา” คือสาเหตุที่ชักจูงให้มนุษย์เกิดความรักตัวกลัวตาย และรวมไปถึงความพยายามต่างๆ ในการยึดอายุทั้งของตนเอง หรือของผู้อื่น ให้ยืนยาวออกไป เมื่อรู้ว่าตนเองหรือผู้อื่นกำลังจะตาย พุทธศาสนิกคิดว่าตัณหาเป็นที่มาของการที่ปุถุชนมองว่าความตายเป็นสิ่งชั่วร้าย เราทราบกันดีว่าในหลักคำสอนของพุทธศาสนา ตัณหาเป็นที่มาอย่างหนึ่งของการยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตนของตนของมนุษย์ พระธรรมปิฎกได้อธิบายถึงสาเหตุในเรื่องนี้ว่าเป็นเพราะมนุษย์ไม่รู้ไม่เข้าใจและไม่รู้จักมองสิ่งทั้งหลายในรูปของกระบวนการแห่งความสัมพันธ์กันของเหตุปัจจัยต่างๆ ตามธรรมชาติ จึงมีความรู้สึกมัวๆ ว่ามีตัวตนของตนอยู่ในรูปใดรูปหนึ่ง คือเห็นว่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีตัวมีตน ดังนั้นมนุษย์จึงมีความอยากเป็นพื้นฐานสำคัญ คือ ความอยากมีอยู่ เป็นอยู่ หรืออยากมีชีวิตอยู่ ซึ่งหมายถึงความอยากให้ตัวตนของตนนั้นคงอยู่ยั่งยืนตลอดไป⁴ ด้วยเหตุนี้มนุษย์ปุถุชนทุกคนจึงกลัวความตาย และมองว่าความตายเป็นสิ่งชั่วร้าย เพราะความตายทำให้ตัวตนของตนในแต่ละคน ไม่คงอยู่ยั่งยืน และเพื่อให้ปุถุชนคลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของตนและความยึดติดในชีวิตลง พุทธศาสนิกก็ได้สอนวิธีพิจารณาความตายเอาไว้ซึ่งก็มีมากมายหลายวิธีด้วยกัน แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจะขอยกวิธีการพิจารณาความตายซึ่งพระพุทโธมาจารย์ได้แนะนำให้เราพิจารณาความตายผ่านกรอบความคิด 8 ประการดังนี้

1. พิจารณาความตายว่าเหมือนเพชรฆาตที่กำลังเผชิญหน้าอยู่

การพิจารณาความตายในกรอบความคิดนี้ ก็คือ การระลึกอยู่เสมอว่าตนเองจะตายเมื่อใดก็ได้ เพราะความตายนั่นผูกติดกับชีวิตของเรา ความตายที่ว่านี้เปรียบเสมือนเพชรฆาตที่ไปในทุกที่กับเรา การที่เรารอดตายไปเป็นวันๆ นั้น เป็นเพราะเขายังไม่ลงมือเท่านั้นเอง

³ คนที่ฆ่าตัวตายเพราะชีวิตบีบคั้นนั้นอาจจัดว่าเป็นการกระทำที่เกิดมาจากการชักนำของวิภวตัณหาได้

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

2. พิจารณาว่าความตายนั้นคือสิ่งที่จะมาริบเอาบรรดาของรักของหวงที่เราสะสมมาตลอดชีวิตไป

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้ยกตัวอย่างเรื่องพระราชาวาตอนมีชีวิตอยู่ได้ครอบครองสมบัติมากมายมหาศาล แต่ตายแล้วก็ไม่สามารถจะเอาอะไรสักอย่างติดตัวไปได้เลยการพิจารณาความตายเช่นนี้จะช่วยให้เราไม่หลงไหลไปกับการสะสมทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงเกียรติยศ

3. พิจารณาความตายโดยการเปรียบเทียบเรากับผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่อยู่เหนือกว่าเราไม่ว่าจะในด้านไหนๆก็ตาม

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ยกตัวอย่างเช่น ให้เรานึกถึงคนที่ร่ำรวยมากๆ แต่ทำที่สุดแล้ว คนเหล่านี้ก็ต้องตาย และให้เราระลึกว่าถึงแม้ขนาดพระพุทธเจ้าซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่สูงที่สุดในด้านการเอาชนะตนเองสุดท้ายก็ยังปรินิพพาน การพิจารณาความตายเช่นนี้จะช่วยให้เราไม่กลัวตาย เป็นหลักจิตวิทยาที่ว่า ขนาดคนที่เหนือกว่าเรา ดีกว่าเรา เก่งกว่าเรา ทุกๆ ด้าน ก็ยังหนีความตายไปไม่พ้น เมื่อความตายจะต้องเกิดขึ้นกับเรา ก็ไม่จำเป็นที่เราจะต้องไปหวาดกลัว⁶

4. พิจารณาความตายในแง่ที่ว่า เพราะกายของเราไม่ใช่ของเราแต่เป็นของสาธารณะแก่โรคภัยไข้เจ็บและเงื่อน ไข่อีกมากมายที่เราไม่รู้

เมื่อร่างกายของเราเป็นของสาธารณะ เราก็ไม่สามารถแสดงความหวงแหนในรูปของการกลัวตายได้ หมายความว่า กายนี้เป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างมาให้มีความเหมาะสมหรือมีแรงดึงดูดใจที่จะเชื่อเชิญบรรดาโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายให้เข้ามาเยี่ยมเยือนหรืออยู่อาศัย การพิจารณาความตายในแง่นี้จะช่วยให้เราไม่ตระหนกเวลาที่ความเจ็บไข้มาเยือน เพราะกายเราไม่ใช่ของเรา เป็นเสมือนสวนสาธารณะ ใครจะเข้ามาเมื่อไหร่ก็ยอมได้ เราจึงไม่ควรตกใจเมื่อวันหนึ่งพบว่าคนที่เข้ามาในสวนสาธารณะแห่งชีวิตเรานั้นคือมัจจุราช⁷

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 278.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 279 -282.

⁷ เรื่องเดียวกัน 283.

5. พิจารณาว่า เพราะสิ่งที่เรียกว่าอายุที่หล่อเลี้ยงชีวิตเราไว้นั้นเป็นสิ่งประหลาด ดั่งนั้นความตายจะมาเยือนเมื่อใดก็ได้

ท่านสอนให้พิจารณาว่าอายุของเราตามที่เป็นอยู่นี้ แม้จะเทียบกับสิ่งที่อายุมีคุณภาพด้อยกว่าเรา (เช่นมด) แต่ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ประหลาดทีเดียว ประหลาดในที่นี้ผู้วิจัย หมายความว่า ชีวิตของมนุษย์นั้นโดยตัวมันเองเป็นสิ่งที่บอบบางในแง่ที่ว่าสามารถถูกระทบโดยสิ่งภายนอกให้แตกหักได้ เหมือนกับสิ่งที่มีด้อยกว่าเรา ภายของคนที่อายุขัยของมันเอง คือมีช่วงเวลาที่กำหนดแน่นอนว่าจะสามารถทำงานได้ภายในช่วงนี้เท่านั้น เมื่อผ่านช่วงนั้นไปแล้ว ภายก็ต้องยุติบทบาทลง ช่วงเวลาดังกล่าวนี้จะว่าไปแล้วก็ไม่ได้มากมายอะไรนัก เพียง 70-80 ปีเท่านั้นเอง การพิจารณาความตายในแง่นี้จะช่วยให้เราไม่ประมาทและคลายความยึดติดของชีวิตลง⁸

6. พิจารณาว่าการปรากฏขึ้นของความตายนั้น ไม่มีสัญญาณเตือนล่วงหน้าความตายสามารถเกิดกับเราเมื่อใดก็ได้

การพิจารณาความตายในข้อนี้ท่านพระพุทธโฆษาจารย์ หมายถึงว่า ให้เรามองชีวิตว่าเหมือนการเสี่ยงโชค เสี่ยงโชคในที่นี้ หมายความว่า ในชีวิตของเรามีโอกาสมากมายที่ความตายจะบังเกิดขึ้นกับเราได้ในทุกขณะ ดั่งนั้นการที่เรามีชีวิตรอดมาถึงทุกวันนี้ ควรได้รับการพิจารณาว่าเป็นโชคของวันนี้ที่เราไม่ตาย ท่านพระพุทธโฆษาจารย์เตือนเราไม่ให้ประมาท เพราะเราเองไม่สามารถจะรับประกันได้ว่าจะมีโชคคืออย่างนี้ตลอดไป กล่าวคือ เราไม่รู้ว่า จริงๆ แล้ว วันไหนคือวันที่เราจะตายในคัมภีร์ วิสุทธิมรรคกล่าวถึงการพิจารณาความตายประเภทนี้ว่า⁹

7. พิจารณาว่าความตายกำหนดตายตัวว่าจะต้องครบอายุขัยแล้วเท่านั้นจึงจะตายได้

การพิจารณาในแง่นี้ก็คล้ายแก่ที่เพิ่งกล่าวมา คือเป็นการพิจารณาเน้นไปที่ประเด็นความไม่แน่นอนของชีวิต ชีวิตเรานั้นแม้จะมีกำหนดอายุขัยเอาไว้โดยธรรมชาติ ซึ่งอาจจะราวๆ 75 ปี แต่ในความเป็นจริง ความตายสามารถเกิดในวัยใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นปัจฉิมวัยเท่านั้น กล่าวคือ เราอาจตายในวัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยสาว หรือวัยแก่ก็ได้ ไม่จำเป็นว่าเราจะต้องตายตอนอายุเท่านั้นเท่านั้น

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 284 – 285.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 286.

การพิจารณาความตายเช่นนี้จะช่วยให้เราไม่ประมาทในชีวิต คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายถึงการพิจารณาความตายในกรอบนี้ว่า¹⁰

8. พิจารณาว่าชีวิตนั้นดำรงอยู่ในรูปของขณะหรือเวลาที่สั้นแสนสั้น

การพิจารณาชีวิตในแง่นี้จริงๆ แล้ว ก็คือการแบ่งชีวิตออกเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ซึ่งผลจากการแบ่งชีวิตออกเป็นช่วงสั้นๆนั้นจะช่วยให้เรามองเห็นบางสิ่งที่มองไม่เห็น ยกตัวอย่างเช่นเด็กหนุ่มคนหนึ่งอายุ 25 ปี เขาอาจรู้สึกเวลาที่เหลืออยู่ของชีวิตนั้นมีมาก เพราะมีรู้สึกเช่นนั้น เขาจึงมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องรีบทำสิ่งที่เป็นแก่นสารของชีวิต แต่ถ้าเขาใช้วิธีแบ่งเวลาให้สั้นลง เขาอาจพบว่าชีวิตนั้นไม่ได้มีเวลามากอย่างที่คิด สมมติว่าเขาจะมีชีวิตอยู่ถึงอายุ 75 ปี หักอายุปัจจุบันออกก็เหลือเวลา 50 ปี การคิดเวลาเป็นปีอาจทำให้ดูเหมือนมีเวลามาก แต่ถ้าลองเปลี่ยนคิดเป็นวัน 50 ปีจะเท่ากับ 18,250 วันเท่านั้นเอง ถ้าคิดเวลาของชีวิตโดยแบ่งให้สั้นเช่นนี้ เราจะรู้สึกที่เราไม่ได้มีเวลามากอย่างที่คิด¹¹

อาจกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ที่พุทธศาสนาสอนให้เราพิจารณาความตายอยู่เนื่องเนืองนี้ ก็เพื่อต้องการให้เราเห็นถึงความไม่เที่ยงแท้และความไม่แน่นอนของชีวิต และเห็นว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องเกิดกับคนทุกคนในโลก ไม่ว่าจะยากดีมีจน แลไหนก็ตาม ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงจากความตายไปได้ การพิจารณาความตายเช่นนี้จะทำให้เราคลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของตน และคลายความยึดติดในชีวิต เมื่อเราเข้าใจความตายเช่นนี้ พุทธศาสนาก็เชื่อว่ามันจะทำให้เรามีสติไม่หวาดหวั่นหรือหวาดกลัวความตายมากเกินไป และจะทำให้เราพร้อมที่เผชิญหน้ากับความตายได้อย่างกล้าหาญ

ชีวิตทุกชีวิตมีความตายเป็นจุดสิ้นสุด แม้นมนุษย์ทุกคนจะทราบถึงสังขารมรรณธรรมเรื่องนี้ แต่จะมีสักกี่คนที่ตั้งใจได้เมื่อต้องประสบกับภาวะใกล้ตาย เมื่อทำใจไม่ได้ การตายนั้นย่อมดำเนินไปอย่างทวนทวน เพื่อคลั่ง หวาดผวา คั่นร่น เป็นต้น พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวตาย ดังนั้น พุทธศาสนาจึงได้เสนอหลักธรรมหลายข้อสำหรับไว้ยึดเหนี่ยวเมื่อต้องเผชิญหน้ากับความตาย หนึ่งในวิธีการเหล่านั้น ก็คือ กรอบการพิจารณาความตาย 8 ประการข้างต้น เมื่อนำกรอบการพิจารณาความตาย 8 ประการมาใช้ร่วมกับเรื่องการุณยฆาต สิ่งที่เราจะต้องพิจารณาอาจแบ่งได้ 2 ส่วน คือ ส่วนของคนไข้กับส่วนของผู้ที่ทำการุณยฆาตให้ ในส่วนของคนไข้ อาจกล่าวได้ว่า การพิจารณา

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 287 - 288.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 290 - 292.

ความตาย 8 ประการนี้ จะช่วยทำให้คนไข้ที่ทำใจไม่ได้เมื่อต้องเผชิญหน้ากับความตาย คลายความยึดติดในชีวิตลง คือ เห็นว่าชีวิตเกิดมาจะต้องพบกับความตายอย่างแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง ผู้ที่เก่งกว่าเราในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพย์สิน เรื่องปัญญา เรื่องคุณธรรม ฯลฯ ก็ล้วนแต่หนีความตายไปไม่พ้น แม้ขนาดพระพุทธเจ้าซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่สูงที่สุดในด้านการเอาชนะตนเองสุดท้ายก็ยังปรินิพพาน การพิจารณาความตายเช่นนี้จะช่วยทำให้คนไข้ไม่ทรมานทราญ เพื่อคลั่ง หวาดผวา คับร่น เมื่อต้องเผชิญหน้ากับความตาย และการเข้าใจความตายเช่นนี้ จะช่วยทำให้คนไข้พร้อมที่จะเผชิญหน้ากับความตายอย่างมีสติและสงบ การตายอย่างมีสติและสงบนั้นจะช่วยทำให้คนไข้ได้ไปสู่สุคติ ดังพระพุทธภยิตที่ตรัสไว้ในวัดถูปมสูตรว่า“เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว (จิตเป็นกุศล) สุคติก็เป็นอันหวังได้”¹² ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากคนไข้ทรมานทราญเพราะยอมรับความตายไม่ได้ เมื่อตายแล้วเขาจะไปเกิดใหม่ในทุคติ ดังพุทธพจน์ที่ว่า“เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว (จิตเป็นอกุศล) ทุคติเป็นอันหวังได้”¹³ เป็นต้น ในส่วนของผู้ที่ทำการุณยฆาต การพิจารณากรอบความตาย 8 ประการ จะช่วยทำให้ผู้ทำการุณยฆาต ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงแพทย์ ได้เกิดความไม่ประมาทในชีวิต คือเห็นว่าชีวิตนี้สั้นนักเพราะความตายจะเกิดกับเราเมื่อไหร่ก็ได้ การเข้าใจความจริงของชีวิตเช่นนี้ จะช่วยให้แพทย์เร่งสร้างกรรมดีเพื่อทำให้กรรมไม่ดีนั้นเบาบางลงไป

3.2 คุณค่าของชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา

ในหัวข้อที่แล้วผู้วิจัยได้พิจารณาว่าพุทธศาสนามีทัศนะและท่าทีต่อความตายว่าอย่างไร (ซึ่งเราจะเห็นทัศนะและท่าทีในเรื่องนี้ของพุทธศาสนาชัดเจนยิ่งขึ้นในหัวข้อนี้) ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาว่า เราจะนำทัศนะและท่าทีในเรื่องความตายของพุทธศาสนาข้างต้นนั้นมาใช้พิจารณาเรื่องการุณยฆาตอย่างไร กล่าวอย่างกว้างๆ คนไข้ที่อยู่ในข่ายที่เราควรทำการุณยฆาตให้หรือไม่นั้นเรามีสองทางเลือกสำหรับปฏิบัติต่อเขา คือ 1) พยายามหาวิธียืดอายุของผู้ป่วยออกไปให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ หรือ 2) ไม่ถือการยืดอายุของผู้ป่วยออกไปเป็นทางเลือกที่ดีงามเพียงอย่างเดียว อาจเป็นไปได้ที่จะมีทางเลือกอื่นที่ดีงามกว่านั้น โดยที่ทางเลือกที่ว่านี้อาจรวมถึงการยุติชีวิตของคนไข้ด้วยก็เป็นได้

แนวทางแรกดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่วงการแพทย์โดยแนวโน้มนิยมส่วนใหญ่ถือปฏิบัติอยู่ เพราะเชื่อว่าหน้าที่หรือจรรยาบรรณของแพทย์คือการช่วยยืดชีวิตคนไข้ให้สุดความสามารถ ความเข้าใจเรื่องหน้าที่ของแพทย์ข้างต้นนี้น่าจะมาจากแนวคิดของแพทย์กรีกโบราณที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งชื่อ ฮิปโปคราติส (Hippocrates) ซึ่งได้เขียนข้อความเอาไว้ว่าแพทย์จะต้องช่วยให้คนไข้มีชีวิตต่อไป

¹² ม. มูล. 12 / 92.

¹³ เรื่องเดียวกัน

อย่างสุดกำลัง ไม่ว่าเขาจะเป็นใครก็ตาม¹⁴ ซึ่งจากหลักการปฏิบัตินี้ทำให้เราอนุมานได้ว่า ทรศนะทางการแพทย์มองว่าคุณค่าของชีวิตที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการมีอายุยืนยาว และดูเหมือนว่าการมีชีวิตอยู่ยืนยาวจะเป็นสิ่งที่มีค่าในตัวเองสำหรับวงการแพทย์ การที่วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์สมัยใหม่ลงทุนลงแรง ทั้งเงิน และทรัพยากรต่างๆ เพื่อช่วยยืดชีวิตของมนุษย์เอาไว้ในรูปแบบต่างๆ นั้นน่าจะสอดคล้องกับการอนุมานข้างต้น

สำหรับพุทธศาสนาดูเหมือนว่าพุทธศาสนาจะพิจารณาเลือกแนวทางที่สองมากกว่าแนวทางแรก โดยรวมๆ นั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ในทรศนะของพุทธศาสนา คุณค่าของชีวิตมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่การมีอายุยืนยาว แต่คุณค่าชีวิตในทรศนะของพุทธศาสนาจะอยู่ที่การทำความดี พุทธศาสนามองว่าแม้เราจะมีอายุเพียงหนึ่งวันหรือหนึ่งนาที หากว่าชีวิตของเราเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยคุณงามความดี ชีวิตของเราก็จะมีคุณค่ามากกว่าชีวิตที่อยู่ยาวนานแต่ไม่ได้สร้างสมความดีอะไร มีพระพุทธรูปจำนวนมากมายที่แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาไม่ได้สนใจในเรื่องปริมาณของอายุ แต่สนใจในเรื่องคุณภาพของอายุ กล่าวคือ พุทธศาสนาไม่ได้วัดคุณค่าของชีวิตอยู่ที่การมีอายุยืนยาว แต่สำหรับพุทธศาสนาคุณค่าของชีวิตวัดกันที่ความดีหรือคุณธรรม ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า¹⁵

บุคคลผู้มีศีล มีใจมั่นคง
แม้จะมีอายุสั้นเพียงวันเดียว
ก็ดีกว่าคนไร้ศีล จิตใจไม่มั่นคง
ที่มีอายุยืนถึงร้อยปี

บุคคลผู้มีปัญญา มีใจมั่นคง
แม้จะมีอายุสั้นเพียงวันเดียว
ก็ดีกว่าคนไร้ปัญญา จิตใจไม่มั่นคง
ที่มีอายุยืนถึงร้อยปี

บุคคลผู้มีความเพียรพยายาม
แม้จะมีอายุสั้นเพียงวันเดียว
ก็ดีกว่าคนเกียจคร้าน ไม่เอางาน
ที่มีอายุยืนถึงร้อยปี

¹⁴ อิบโปกราตีสได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของการแพทย์สมัยใหม่ ท่านได้ให้แนวคิดและสิ่งสำคัญแก่วงการแพทย์การพยาบาล 4 ประการ หนึ่งในนั้นก็คือ การยึดมั่นในจรรยาบรรณของวิชาชีพแพทย์ คือการรักษาชีวิตมนุษย์

¹⁵ ชุ. ธ. 25/18.

นอกจากพระพุทธรูปจะตั้งกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีพระพุทธรูปที่ตรัสถึงเรื่องนี้ไว้อีกดังนี้¹⁶

“โย จ วสุสสดี ชีเว	ทุสสีโล อสมาหิโต
เอกาหิ ชีวิติ เสโย	สีลุนตสฺส ฉายิโน”

ผู้ใด ทุสสีล มีจิตไม่ตั้งมั่น แล้วจะมีชีวิตอยู่ถึง 100 ปี ก็ยังไม่ประเสริฐ
ส่วนผู้ใดมีศีล มีจิตตั้งมั่น มีฌาน แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ยังประเสริฐกว่า

ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงย้ำให้เห็นว่า หากจะบูชาใครสักคนหนึ่ง สิ่งจะถือได้ว่าเป็นการบูชาที่ประเสริฐนั้น ต้องเป็นคนที่อบรมตนดีแล้ว แม้จะเป็นเพียงแค่ครูเดี๋ยวก็ตาม คงจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า¹⁷

“มาเส มา สหุเสสน	โย ยเชต สดี สมั
เอกณฺจ ปุชฺชา เสโย	ยณฺจ วสุสสดี หุติ”

ผู้ใด พึ่งบูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่งทุกๆ เดือน ถึง 100 ปี
กับบุคคลที่ตนไม่อบรมแล้ว ไม่ประเสริฐ
ส่วนผู้ที่บูชานุคคลที่มีตนอบรมดีแล้ว แม้ครูหนึ่งก็ประเสริฐกว่า

พุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนานั้นพิจารณาว่าคุณค่าของชีวิตมนุษย์อยู่ที่คุณงามความดี ไม่ใช่การตายช้าหรือตายเร็ว พุทธศาสนาเชื่อว่าความดีที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นนั้นจะทำให้ชีวิตมนุษย์มีคุณค่า การจะมีชีวิตอยู่ยืนยาวหรือไม่ สำหรับพุทธศาสนาแล้ว ไม่ใช่สิ่งสำคัญและไม่ได้มีค่าในตัวเอง

จะอย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมานี้ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธรูปไม่เห็นความสำคัญของการมีอายุยืน ในบทให้พรของพระนั้นก็มิตอนหนึ่งกล่าวถึงการมีอายุยืน (อายุ วนฺ โณ สุขํ พลั)¹⁸ ข้อความที่กล่าวข้างต้นเป็นการพิจารณาเรื่องอายุในกรอบเฉพาะ คือในกรอบของคนไข้ที่อยู่ในข่ายที่เราควรทำการุณยฆาตหรือไม่ โดยทั่วไปคนไข้หรือบุคคลประเภทนี้จะได้แก่บุคคลที่พิจารณาโดยรวมแล้วไม่สามารถใช้ชีวิตที่เหลืออยู่นั้นสร้างสรรค์อะไรขึ้นมาได้แม้แต่ในทางความคิด สิ่งที่เหลืออยู่จึงมี

¹⁶ พุ. ธ. 25/18.

¹⁷ พุ.ธ. 25/18.

¹⁸ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 87.

เพียงชีวิตในความหมายทางกายภาพเท่านั้น ในสภาวะเช่นนี้สำหรับผู้ที่ไม่เห็นว่าการมีชีวิตเป็นคุณค่าในตัวเอง การพยายามยึดการมีชีวิตของคนใช้นั้นต่อไปก็จะเป็นสิ่งที่สมควรกระทำ แต่ดูเหมือนว่าพุทธศาสนาจะไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้เท่าใดนัก ดังจะเห็นรายละเอียดในบทหน้าที่จะว่าด้วยการประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องความตายกับการุณยฆาต

การที่พุทธศาสนาให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องคุณภาพของอายุมากกว่าปริมาณของอายุนี้ น่าจะมีความสัมพันธ์กับทัศนะพื้นฐานอื่นๆ ของพุทธศาสนา เช่น ทัศนะเรื่องกรรม การเกิดใหม่ และความเป็นอนัตตาของชีวิต เมื่อเราพิจารณาจากกรอบความคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ เราจะพบว่าความตายสำหรับพระพุทธศาสนาถือว่ายังไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต พุทธศาสนามองว่าความตายเป็นเพียงจุดเปลี่ยนของภพชาติเท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า¹⁹

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องขวางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมา อยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯลฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นไปบนอากาศ บางคราวก็ตกลงทางโคน บางคราวก็ตกลงทางขวาง บางคราวก็ตกลงทางปลาย แม้ฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่องขวางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ก็ฉันนั้นแล บางคราวก็จากโลกนี้ไปสู่ปรโลก บางคราวก็จากปรโลกมาสู่โลกนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้...”

เมื่อเราพิจารณามโนทัศน์ความตายของพุทธศาสนาจากกรอบเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ เราจะเห็นว่าเมื่อนำมโนทัศน์เรื่องนี้ของพุทธศาสนามาเปรียบเทียบกับศาสนาเทวนิยมที่สำคัญๆ เช่น ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม เราจะเห็นความแตกต่างกันค่อนข้างมาก ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างศาสนาอิสลาม ตามทัศนะของศาสนาอิสลาม มนุษย์จะมีชีวิตสองครั้งและตายสองครั้งเท่านั้น (เมื่อเราพิจารณาต่อไป จะพบว่าการมีชีวิตสองครั้งและตายสองครั้งนั้นในศาสนาอิสลามนั้น จริงๆ แล้ว ก็คือการเกิดมาหนเดียวและตายหนเดียวตามความเข้าใจทั่วไปของเรา) ศาสนาอิสลามจึงไม่เชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและภพชาติใหม่ สำหรับศาสนาอิสลามชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายสำหรับชาว

¹⁹ ตี.นิทาน. 16 / 438 – 439.

มุสลิม หลังจากที่เรายตายแล้ว เราจะไม่ได้มาเกิดใหม่ในโลกนี้อีก ดร.พิเชษฐ กาลามเกษตร์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในศาสนาอิสลาม อธิบายเรื่องนี้ว่า²⁰

“อัล-กุรอานได้ให้ภาพรวมวิวัฒนาการของชีวิตไว้ว่า ‘สุเจ้าจะปฏิเสธอัลลอฮ์ได้ไฉน เมื่อสุเจ้าตายแล้วพระองค์ทรงให้สุเจ้ามีชีวิต แล้วพระองค์จะทรงทำให้สุเจ้าตาย แล้วจะทรงทำให้สุเจ้ามีชีวิตอีก แล้วสุเจ้าจะถูกนำกลับไปสู่พระองค์’ โองการนี้บ่งถึงโครงสร้างการพัฒนาของชีวิตมนุษย์เป็นภาพรวม มนุษย์ตายสองครั้ง และมีชีวิตสองครั้ง ก่อนการปฏิสนธิในครรภ์ (ฮ์ราม) เป็นสภาพความตายครั้งแรกของมนุษย์ การตายครั้งที่สองคือการตายเมื่อมนุษย์สิ้นชีวิตจากโลกนี้ (คุนยา) การมีชีวิตครั้งแรกเป็นกระบวนการชีวิตที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในครรภ์ การมีชีวิตครั้งที่สองคือการไปมีชีวิตในโลกทางวิญญูณหลังการสิ้นชีวิตในโลกนี้ โลกทางวิญญูณเรียกว่า อาลัมบัลซัค หมายถึงโลกหลังการตายก่อนวันอวสาน เป็นโลกที่คั่นกลางระหว่างโลกนี้กับโลกวันอวสาน หรือวันฟื้นขึ้น (เยามุลกิยามะฮ์) โลกบัลซัค (อาลัมบัลซัค) ดำรงอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง เมื่อเกิดปรโลกหรือโลกแห่งวันอวสาน โลกนี้และบัลซัค ก็สิ้นสุดลง ในปรโลกมนุษย์ทุกคนจะถูกให้ฟื้นคืนชีพ เพื่อรับผลตอบแทนความดีความชั่วอย่างสมบูรณ์ เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต อัล-กุรอานกล่าวว่า ‘ทุกชีวิตเป็นผู้ลี้ภัยความตาย และสุเจ้าจะได้รับการตอบแทนรางวัลของสุเจ้าโดยครบถ้วนในวันฟื้นขึ้นเท่านั้น’ ปรโลกเป็นโลกที่มนุษย์จะดำรงอยู่ชั่วนิรันดร... คำสอนเหล่านี้เป็นส่วนประกอบของคำสอนอื่นๆ ที่บ่งบอกว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้จะมีชีวิตตาย หรือคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวกำหนดชีวิตหน้า ชีวิตหลังการตายจะเป็นเช่นไร จะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ขึ้นอยู่กับความประพฤติของมนุษย์ในโลกนี้เท่านั้น”

การที่ชาวมุสลิม(และชาวคริสต์)เห็นความสำคัญของการมีอายุที่ยืนยาวนั้น ส่วนหนึ่งอาจจะสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาที่ว่ามี แต่สำหรับพระพุทธศาสนา หลังจากตายแล้ว ตราบเท่าที่เรายังมีกิเลส หรือ มีต้นเหตุอยู่ต่อ เราจะยังต้องเกิดใหม่ในภพชาติต่างๆ ต่อไปอีกยาวนานไม่รู้จบสิ้น²¹ ชีวิตและความตายที่พิจารณาผ่านจากกรอบความเชื่อนี้ จะแตกต่างจากชีวิตที่พิจารณาจากกรอบความเชื่อของศาสนาอิสลามที่กล่าวมาข้างต้น ตรงที่ว่า สำหรับชาวมุสลิม พ้นจากชีวิตนี้ไป หรือพ้นจากที่ตาย

²⁰พิเชษฐ กาลามเกษตร์, “แนวคิดของอิสลามเกี่ยวกับความตายและการปฏิบัติต่อคนไข้ในมรณวิถี,” จริยธรรมในการรักษาพยาบาลคนไข้ในมรณวิถี (นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535), หน้า 4-6.

²¹ ม.ม. 12/489.

ไปแล้ว เราไม่มีโอกาสใดๆ อีกแล้ว ที่จะแก้ตัวในสิ่งที่เราคิดว่าตนเองทำไม่ถูกหรือผิดพลาดไป แต่สำหรับชาวพุทธ หลังจากตายไปแล้วเรายังมีโอกาสอีกมากมายนับไม่ถ้วนที่จะแก้ตัวในสิ่งที่คิดว่าเรา ได้กระทำผิดพลาดไป การที่พุทธศาสนาเชื่อว่ามีโอกาสอีกมากมายนับไม่ถ้วนรออยู่หลังความตาย และประกอบกับคุณค่าของชีวิตไม่ได้วัดกันที่ใครจะตายช้าหรือจะตายเร็วกว่ากัน ทำให้พุทธศาสนา ไม่รู้สึกว่าจะต้องพิจารณาว่าชีวิตในชาตินี้เป็นสิ่งที่เราต้องพยายามห่วงเหนี่ยวให้มีอายุที่ยืนยาว ที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ โดยไม่พิจารณาเกี่ยวโยงไปหาเรื่องอื่นๆ นอกจากนี้ พุทธศาสนายังเห็นว่าถ้า ชาวพุทธทำความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักคำสอนในเรื่องอนัตตาของพุทธศาสนาอย่างจริงจังแล้ว ก็ จะทำให้เข้าใจว่า จริงๆ แล้ว ความตายไม่ได้เลวร้ายอย่างที่เราคิด

หลักคำสอนเรื่องอนัตตาเป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา ใจความ สำคัญประการหนึ่งของหลักอนัตตาคือชีวิตนี้เป็นสิ่งที่เราบังคับให้เป็นอย่างที่ต้องการไม่ได้ ดัง ข้อความในอนัตตลักขณสูตรว่า²²

“ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะพระปัญจวัคคีย์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็น อนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเป็นอัตตาแล้ว รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และ บุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และ บุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่าง นั้นเลย

เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้าวิญญาณนี้ เป็นอัตตาแล้ว วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในวิญญาณว่า วิญญาณของเราจึงเป็นอย่างนี้เกิด วิญญาณของเราอย่าได้เป็นอย่างนี้เลย ดูกรภิกษุ ทั้งหลายก็เพราะวิญญาณเป็นอนัตตา ฉะนั้นวิญญาณจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และ บุคคลย่อมไม่ได้ในวิญญาณว่า วิญญาณของเราจึงเป็นอย่างนี้เกิด วิญญาณของเรา อย่างได้เป็นอย่างนั้นเลย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอมีความเห็นเป็น โฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข

เป็นทุกข์พระเจ้าข้า

²² วิ. มหา. 4 / 20.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา ควรหรือที่เฝ้าเห็น
สิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า

เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า (การถามตอบดำเนินไปเช่นเดียวกับของรูป)

คุณภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล รูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณ
อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือ
ละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดสักแต่ว่าวิญญาณ เธอทั้งหลายพึง
เห็นวิญญาณนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา
นั่นไม่เป็นของเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา”

จากข้อความในอนัตตลักขณสูตรดังกล่าว เราจะพบว่า ตามทฤษฎีของพุทธศาสนา มนุษย์
เกิดขึ้นจากการประชุมกันของขั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งขั้นทั้งหมดนี้
ล้วนเป็นอนัตตา คือไม่ใช่ตัวตนหรือปราศจากตัวตน เหตุผลสำคัญที่พุทธศาสนาถือว่าขั้น 5 เป็น
อนัตตาก็เพราะว่ามันเป็นสิ่งไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา และเป็นสิ่งที่ไม่
เป็นไปตามอำนาจความปรารถนาของเรา พุทธศาสนิกคิดว่า ถ้าขั้นทั้ง 5 เป็นอัตตาของเราจริง เราก็
ต้องสามารถบังคับบัญชาให้มันเป็นไปตามความต้องการของเราได้ว่า จงเป็นอย่างนั้น จงอย่าได้เป็น
อย่างนี้ แต่ในสภาพความเป็นจริงเราไม่สามารถกำหนดเช่นนั้นได้ เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณามนุษย์
โดยสภาพรวมจึงเป็นอนัตตา คือไม่มีตัวตนหรือปราศจากตัวตนที่เที่ยงแท้ แต่เป็นเพราะอวิชชาจึงทำ
ให้มนุษย์ไม่เห็นสภาพความเป็นจริงเช่นนี้ ดังนั้นจึงทำให้เกิดตัณหาที่ปรารถนาให้ตัวตนที่ไม่เที่ยง
และเป็นทุกข์นี้ ดำรงอยู่ให้ยืนยาวนานที่สุด

ผู้วิจัยคิดว่า การเข้าใจหลักคำสอนเรื่องอนัตตาของพุทธศาสนานั้น จะช่วยทำให้เรามีทัศนะ
ต่อความตายว่า จริงๆแล้ว ความตายไม่ได้เป็นเรื่องที่น่ากลัวอย่างที่คิดกัน เพราะในเมื่อเราไม่มีตัวตน
(เป็นอนัตตา) ดังนั้นความตายจึงไม่มี กล่าวให้ชัดก็คือ ในเมื่อไม่มีเรา (อัตตา) แล้วใครที่จะแก่ จะ
เจ็บ และจะตาย การพูดว่ามีความตาย จริงๆแล้ว พุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องที่สมมุติขึ้นตามความรู้สึก
ของคน โดยทั่วไป ท่านพุทธทาสภิกขุแสดงทัศนะที่สนับสนุนในเรื่องนี้ ดังที่ท่านกล่าวเอาไว้ว่า²³

²³ พุทธทาสภิกขุ, โอวาทคนเจ็บไข้ (ไชยา :ธรรมทานมูลนิธิ ,2535) หน้า 35.

“คนเขามีปัญหาทั้งเรื่อง ความเจ็บ ความไข้ และความตาย แต่เอาตมามาเห็นว่ามันเป็นเรื่องหลอกๆ ทั้งนั้น ความเจ็บเป็นเรื่องหลอกๆ ความตายเป็นเรื่องหลอกๆ เพราะว่ามันไม่มีความเจ็บ มันไม่มีความตาย พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็น 2 ระดับ เมื่อท่านตรัสในภาษาคน ท่านก็ตรัสว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ถ้าฟังเพียงเท่านี้ เพียงตอนเดียวเท่านั้น จะรู้สึกหมดหวังว่า เราทำอะไรมันไม่ได้ เราต้องปล่อยให้มัน แก่ เจ็บ ตาย ไปตามที่มันจะเป็น

แต่แล้วอีกทางหนึ่ง พระองค์ได้ตรัสไว้อีกตอนหนึ่งว่า ธรรมะที่เป็นที่สิ้นสุดแห่งความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นอมตะนั่นมีอยู่ คือ “พระนิพพาน” นี่เป็นความจริงที่สุด จริงตรงที่ว่า ไม่มีคน ไม่มีอัตตา ไม่มีตัวตน มันมีแต่อนัตตา ไม่มีคน แล้วใครมันจะแก่ จะเจ็บ จะตาย ที่พูดว่ามีความแก่ ความเจ็บ ความตายนั้น เป็นเรื่องสมมุติ ตามความรู้สึกของคนทั่วไป”

คำสอนเรื่องอนัตตาเกี่ยวข้องกับพิจารณาเรื่องความตายในแง่ที่ว่า พุทธศาสนาเห็นว่า ถ้าเราเข้าใจว่า จริงๆ แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นอนัตตา คือ ไม่มีอัตตา ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล มีแต่กระแสของความเปลี่ยนแปลง เมื่อจิตของมนุษย์รู้ความจริงข้อนี้แล้วก็ไม่มีตัวตน ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวเราหรือของเราสำหรับจะแก่ จะเจ็บ และจะตาย ความตายที่มนุษย์ปลุกชนหวาดกลัวกันเป็นเพียงเรื่องสมมุติเท่านั้น ถ้าเราเข้าใจชีวิตเช่นนี้ มันก็ไม่มีความตาย ไม่มีความทุกข์ แต่ถ้าสมมุติว่าเราต้องตาย ก็ไม่ใช่เราตาย ไม่ใช่ใครตาย มันเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงของกระแสเหตุปัจจัยเท่านั้น

แนวคิดเรื่องความเป็นอนัตตาที่ผู้วิจัยยกขึ้นมาพิจารณาประกอบกับเรื่องความตายนั้น จริงๆ แล้ว ไม่ควรถูกเข้าใจว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแล้วแต่เป็นอนัตตา คือ ไม่มีอัตตา ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ดังนั้นเราจะทำร้ายชีวิตใครๆ ก็ได้ ไม่เป็นบาป เพราะบุคคลที่เราทำร้ายนั้น ไม่มีตัวตน เป็นอนัตตา เพื่อแก้ข้อสงสัยนี้ ผู้วิจัยจะขออธิบายเรื่องความจริง 2 ระดับของพุทธศาสนา พุทธปรัชญาพูดถึงความจริง 2 ระดับ คือ สมมติสัจจะและปรมาตตสัจจะ สมมติสัจจะหรือความจริงโดยสมมติซึ่งได้แก่ความจริงที่ชาวโลกสมมติเรียกและเข้าใจกันทั่วไป เช่น โด๊ะ เก้าอี้ รถยนต์ คน นก ฯลฯ มนุษย์มีอยู่จริงโดยสมมติ กล่าวคือ เมื่อขั้น 5 มาประชุมพร้อมกันในรูปลักษณะหนึ่งก็สมมติเรียกว่าคน เมื่อพิจารณาแยกขั้น 5 ออกจากกันหรือเมื่อขั้นทั้ง 5 เสื่อมสลาย ความเป็นคนที่ขั้น 5 กลุ่มนี้ก็ไม่มีอีกต่อไป ลักษณะดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เรียกว่าคนเป็นจริงโดยสมมติ เพราะเป็นคนตามที่สมมติบัญญัติกันเท่านั้น ไม่ได้เป็นคนอยู่ตลอดเวลาณิรันดร โดยสภาพปรมาตตสัจจะคนมีสภาพเท่ากันกับสัตว์ทั้งหลาย คือเป็นเพียงขั้น 5 พุทธปรัชญายอมรับความจริงตามที่ชาวโลกสมมติบัญญัติกันขึ้น เมื่อชาวโลก

สมมติเรียกสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งว่าคน พุทธปรัชญาถือว่าคนเป็นความจริงๆ ตามที่เรียกกัน แต่พุทธปรัชญามีความเห็นแตกต่างจากชาวโลกทั่วไปในความจริงอีกระดับหนึ่ง คือความจริงในระดับปรมาตม์หรือระดับจริงแท้ ซึ่งในระดับนี้พุทธปรัชญาถือว่าคนไม่มีอยู่จริงโดยปรมาตม์ ในระดับปรมาตม์จะคนก็คือขั้น 5 เท่านั้น ถ้าใช้คำพูดที่ใช้กับปรมาตมธรรม คนก็คือสิ่งที่เรียกว่า จิตเจตสิก และรูป ซึ่งเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย ในระดับสมมติจะพุทธปรัชญาถือว่าคนมีอยู่ของตัวตนโดยสมมติ ตัวตนโดยสมมติก็คือบุคคลแต่ละคนนั่นเอง พุทธปรัชญาถือว่าบุคคลซึ่งเป็นตัวตนโดยสมมติมีอยู่จริงและบุคคลหรือตัวตนโดยสมมตินี้เองที่ เป็นผู้กระทำ เป็นผู้รับผลของกรรม เป็นผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 และเป็นผู้บรรลุมรรคผลนิพพาน บุคคลหรือตัวตนโดยสมมตินี้จะไม่มีอยู่จริงและเป็นอนัตตาคำเฉพาะในระดับปรมาตม์จะเท่านั้น²⁴ นั้นหมายความว่า การฆ่ามนุษย์ก็เป็นบาปอยู่ดีในระดับสมมติจะ การยกแนวคิดเรื่องอนัตตาของพุทธศาสนาขึ้นมาพิจารณานี้ เป้าหมายก็เพื่อจะทำให้ชาวพุทธหรือผู้ป่วยที่เป็นโรคเรื้อรังซึ่งไม่อาจจะรักษาให้หายได้นั้น ได้เข้าใจสภาพที่แท้จริงของชีวิตว่าไม่เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นอนัตตา การเข้าใจความจริงของชีวิตเช่นนี้ จะช่วยทำให้ผู้ป่วยไม่เสียใจหรือเป็นทุกข์มากจนเกินไป เมื่อต้องเผชิญหน้ากับความตาย

ผู้วิจัยคิดว่าลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของพุทธศาสนาก็คือการสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของตนเอง ตามสภาพความเป็นจริง นั่นก็คือ ตนเองมีธรรมชาติที่เป็นจริงอย่างไรก็สอนให้รู้จักอย่างนั้น การที่พุทธศาสนาสอนว่า จริงๆ แล้ว ทุกสิ่งล้วนเป็นอนัตตา คือไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวเขา นั้น การสอนเช่นนี้บางครั้งก็อาจจะขัดกับความรู้สึกของคนทั่วไป เพราะแนวโน้มของคนทั่วไปนั้น สนใจที่จะรู้เรื่องข้างนอกหรือโลกภายนอกมากกว่าที่จะเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง การที่พุทธศาสนาสอนให้เราพิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ที่พระพุทธศาสนาสอนให้เราพิจารณาเช่นนี้ ก็เพราะต้องการให้เรารู้จักธรรมชาติของตัวเราเองตามสภาพความเป็นจริง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้บรรเทาความทุกข์ในชีวิตให้เบาบางลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อความพลัดพรากจากคนที่เรารักเกิดขึ้น เพราะความตายเป็นสาเหตุ การเข้าใจในเรื่องอนัตตาอย่างน้อยที่สุด พุทธศาสนาเชื่อว่า จะช่วยให้เราสามารถทำใจไม่ให้เศร้าโศกเสียใจมากเกิน ไปเมื่อเราต้องสูญเสียคนที่เรารัก หรือมีสติเมื่อต้องเผชิญหน้ากับความตาย

กล่าวโดยสรุป พุทธศาสนาคงเห็นด้วยหากว่าการยึดชีวิตของผู้ป่วยที่ไม่มีทางรักษาก็เพื่อให้ได้ชีวิตเท่าที่เหลืออยู่กระทำความดีบางอย่างเท่าที่จะทำได้ เช่นทำบุญ เจริญจิตภาวนา แต่ในบาง

²⁴ สุนทร ณ รั้งยี, พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก, หน้า 40-42.

กรณี การพยายามข้อยุคความตายไว้นี้ อาจทำให้คนอื่นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับเชิงเสียหายหรือเสียประโยชน์ เช่น อาจทำให้พ่อแม่หรือญาติพี่น้องของผู้ป่วยต้องเกิดความเครียดหรือความกดดันในชีวิต เพราะต้องรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายที่เกินกำลัง ฯลฯ สิ่งที่เราจะต้องพิจารณาให้มาก ก็คือระหว่างเวลาของชีวิตที่ได้เพิ่มมากับความสูญเสียเหล่านั้น เราจะเลือกทางไหน ผู้วิจัยคิดว่า ถ้าชาวพุทธเชื่อในเรื่องคุณค่าของชีวิตและความตาย เชื่อในเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด และเชื่อในคำสอนเรื่องอนัตตาของพุทธศาสนา การเลือกที่จะตายอย่างสงบ จริงๆ แล้ว ก็เป็นแง่หนึ่งของการเข้าใจความหมายคุณค่าของชีวิตและความตายตามหลักการต่างๆ ที่เราได้พิจารณามาข้างต้นของพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

ในบทต่อไปผู้วิจัยจะใช้กรอบเรื่องทางสายกลาง และเรื่องความตายของพุทธศาสนา มาพิจารณาว่ามีกรณีใดบ้างหรือไม่ที่พุทธศาสนาเห็นว่าเราสามารถทำการุณยฆาตให้กับผู้ป่วยได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย